

Gewikt & gewogen

BELLE VAN ZUYLEN: GEEN TALENT
VOOR ONDERGESCHIKTHEID

Kreatie (27.9.93) 3/4 rkt

Pierre H. en Simone Dubois: *Zonder Vaandel. Belle van Zuylen, een biografie*. Uitgeverij G.A. van Oorschot, Amsterdam.

In een artikel voor *Le Monde* over achttiende-eeuwse 'vrijheidsromans' beweerde Philippe Sollers onlangs dat de woorden *Frans* en *achttiende-eeuws* pleonastisch zijn, omdat die eeuw in alle opzichten door Parijs gedomineerd werd. Dat mag misschien wat chauvinistisch zijn uitgedrukt, maar voor belangrijke Nederlandse intellectuelen als Justus van Effen en Belle van Zuylen gaat het wel op. Van Effen publiceerde een groot deel van zijn werk in het Frans en Belle van Zuylen's tiendelige, door Pierre en Simone Dubois verzorgde *Œuvre Complète* is door Geert van Oorschot in dezelfde taal uitgebracht. Die uitgeverij heeft nu de door het echtpaar Dubois geschreven biografie van Belle van Zuylen uitgegeven. Simone Dubois publiceerde in 1969 een bescheiden monografie over Belle van Zuylen. Voor deze uitgave heeft zij vooral ordenend werk gedaan en haar man schreef het definitieve boek.

Belle van Zuylen (1740-1805) schreef een indrukwekkende hoeveelheid brieven. Zij is een feministe avant-la-date, zo men wil, maar nog eerder is zij een 'vent' avant-*Forum*. Haar literair belang ontleent ze niet

aan een omvangrijk oeuvre of aan een serie knap geschreven romans, maar net als Du Perron en Ter Braak valt ze op door haar onge Kunstelde stijl, of zoals de biografen het zeggen: 'aan het feit dat deze stijl de weerspiegeling is van haar persoonlijkheid, en haar persoonlijkheid de vorm van haar uitzonderlijke geest en haar indrukwekkende karakter'. Verbazingwekkend dat de Dubois' in hun breed-sprakige boek van ruim achthonderdvijftig pagina's nergens de namen Du Perron en Ter Braak noemen, terwijl zij net als Van Zuylen geen onderscheid maakten tussen hun boeken en hun brieven. In de memoires van Pierre Dubois staat het verhaal over de stimulerende werking van Geert van Oorschot om Belles biografie te schrijven, terwijl hem alleen een bundel correspondentie van haar bekend was, waaruit geconcludeerd mag worden dat de oude baas wél aan zijn grote *Forum*-voorbeelden heeft gedacht.

Belle werd geboren op 20 oktober 1740 in het Slot Zuylen bij Utrecht. Zij kwam uit een adellijke familie, maar ontleende daar niets aan. Die achtergrond verschafte haar wel een welgesteld leven. Samen met haar Franse gouvernante woonde ze rond haar tiende een jaar in Genève. Ze leerde uitstekend Frans spreken en in een brief schreef ze later dat ze in Molières *L'École des Femmes* had gespeeld. Ze moet toen al een zelfverzekerde meisje zijn geweest, want haar

werd verweten niet te willen breien en naaien, maar liever te discussiëren.

In 1906 verscheen de eerste serieuze Van Zuylenbiografie, geschreven door Philippe Godet. Dubois toont aan dat Godet een zeer tijdgebonden biograaf was. Hij verklaarde Belles kritische intellectuele houding uit een gebrek aan geloof.

Belle van Zuylen schilderde, tekende, volgde wiskundelessen, las Voltaire, Rousseau, Montesquieu en Diderot, leerde Italiaans en gaf clavecimbelles. Op haar twintigste bezocht ze in Den Haag een bal. Ze voelde zich direct aangetrokken door de als rokkenjager bekend staande militair D'Hermenches, 37 jaar oud. In het bijzijn van haar gegeneerde ouders vroeg zij hem ten dans. Belle raakte in zijn ban en een verbod om hem nog te ontmoeten, dwong haar een geheime briefwisseling te beginnen – die Van Oorschot later zo mooi zou vinden. D'Hermenches, die niet alleen een rokkenjager was, correspondeerde met Voltaire en zonder aanstellerij schreef hij Belle dat ze beter formuleerde dan zijn beroemde Franse vriend.

Dubois beschrijft hoe Belle weliswaar in een redelijk denkend milieu opgroeide, maar zich geestelijk in een isolement gedrongen voelde. D'Hermenches leefde in de mondaine wereld van Europa, vooral van Parijs. Alleen hij kon begrijpen waar Belle zich werkelijk voor interesseerde. Dat zal de belangrijkste motivatie zijn geweest de correspondentie zo inten-

sief op gang te houden. Soms vroeg Belle D'Hermenches haar brieven te verbranden en niet meer te schrijven, maar zij van haar kant bleef gewoon doorschrijven. Sterker, ze schreef steeds vaker en intiemer. Het is daarom merkwaardig dat ze met geen woord repte over haar debuut *Le Noble*, een verhaal waarin ze de spot dreef met adellijke kringen. Hoewel de publikatie anoniem was, kwamen Belles ouders er al snel achter dat hun dochter het eigen nest bevuilde. Hun reactie was effectief. Ze kochten zoveel mogelijk exemplaren op en lieten die vernietigen. Godet slaagde er pas na publikatie van zijn biografie in, één exemplaar ervan te bemachtigen.

Belle van Zuylen was liever als man geboren, om zich geestelijk beter te kunnen ontwikkelen. Dat deed ze toch wel. Op de vraag van D'Hermenches waarom ze zich toch zo voor wiskunde interesseerde, antwoordde ze zich op haar gemak te voelen met de wetenschap dat in deze wereld tenminste een paar dingen vast staan. Omdat haar contact met D'Hermenches geheim was en er bovendien geen sprake kon zijn van een huwelijk, alleen al omdat hij officieel nog getrouwd was, maakte de ene huwelijkskandidaat na de andere zijn opwachting. Daar was bijvoorbeeld de zelfingenomen James Boswell, later beroemd geworden als schrijver van *The life of Samuel Johnson*. Tijdens een studiebezoek aan Utrecht raakte hij verliefd op Belle, ontkende dat later, bekende haar toch weer zijn liefde, vond haar vervolgens te intelligent als echtgenote en ver-

klaarde haar uiteindelijk tot ongelovig en daarom tot onevenwichtig persoon. Belle had hem toen al spottend afgewezen met haar tot een gevleugelde uitspraak geworden zin: 'Ik heb geen talent voor ondergeschiktheid.' Maar trouwen wilde ze wel, omdat ze dan minder afhankelijk zou zijn. Welke man haar deze status kon geven, was minder belangrijk. Met D'Hermenches zette ze het uitgekookte plan op om met de veel oudere Markies de Bellegarde te trouwen. Deze vriend van D'Hermenches had Belle één keer twintig minuten in familiekring kunnen meemaken. 'We zouden laat op kunnen blijven en trio's spelen,' schreef ze dubbelzinnig aan D'Hermenches. Hier begint Dubois' biografie spannend te worden. Met deze intrige waarin het onduidelijk bleef wie wie bedroog en met welk doel. Vanaf dit moment ontpopt Belle zich in een aanzwellende stroom brieven als een schrijfster. Het komplotachtige van de situatie werd er niet minder om. Ze schreef precies aan D'Hermenches wat hij aan haar vader moest schrijven om de katholieke Bellegarde in de protestantse familie Van Zuylen aan te bevelen. Voorts stelde ze D'Hermenches gerust. Ze zou Bellegarde nooit lastig vallen met haar eruditie. Na maandenlang onderhandelen werd de markies eindelijk op Zuylen ontvangen. Het contact verliep wat moeizaam. Na zijn vertrek schreef Belle: 'Vanmorgen is hij naar Brussel vertrokken, vandaar gaat hij naar Maastricht, vervolgens naar Duitsland, naar Chambéry en Turijn en dan, hoop ik, naar mijn slaapkamer...'

Hoewel het huwelijksproject nog lange tijd onderwerp van correspondentie bleef, liep de zaak af en de lezer vraagt zich af waarom D'Hermenches en Belle hun energie niet gebruikten om de praktische barrières tussen henzelf te slechten.

Het door Dubois aan elkaar lassen van veel alinea's met intussens en inmiddels, is storend. 'Intussen ging ze weer studeren en nam lessen in theoretische en experimentele natuurkunde die haar niet minder boeiden dan de lectuur van Plutarchus.' Intussen was D'Hermenches met zijn soldaten op Corsica om een vrijheidsoorlog de kop in te drukken. Dat Belle het in haar brieven opnam voor de opstandelingen, kwam omdat James Boswell zojuist een boek had gepubliceerd over Corsica, waarin hij met grote sympathie over de Corsicanen schreef.

Journalistiek als ze was, schreef Van Zuylen een artikel over de militaire operatie op Corsica, met daarin zowel informatie van D'Hermenches als van Boswell verwerkt. Het werd in de *Gazette d'Utrecht* en in de '*s-Gravenhaegse Courant* gepubliceerd.

Ondertussen leidde Belle een gefrustreerd celibitair leven. Ze was al dertig en nog ongehuwd. Hoewel ze dacht over De Charrière, een vroegere huisleraar van de familie, met wie ze correspondeerde. D'Hermenches reageerde koel op deze nieuwe optie, waarschijnlijk omdat hij nu zichzelf enige kans gaf, nadat zijn huwelijk

eindelijk ontbonden was. Maar Belle trouwde met De Charrière en vestigde zich met hem in het Zwitserse dorp Colombier. Het contact met D'Hermenches bloedde dood.

De vrijgevochten Belle die zo graag een man had willen zijn, had haar onafhankelijkheid door middel van een huwelijk verworven, maar ze maakte er nauwelijks gebruik van. Aanvankelijk tenminste niet. Ze wilde dolgraag kinderen. Dat die niet kwamen, wordt aan de kilheid van haar echtgenoot geweten. Zij leed er in elk geval zwaar onder en het schrijven was één van de activiteiten om dit gemis te compenseren. Het aanknopen van contacten met steeds weer andere jonge vrouwen, zal haar ongebruikte moederlijke gevoelens ook wel gestimuleerd hebben.

De Charrière gaf zich met hartstocht aan het biljartspel over. Wel zag hij in dat het leven in Colombier te saai was voor Belle; daarom brachten ze vanaf 1777 een deel van het jaar in Genève door. En Belle bezocht in haar eentje Parijs. Er zijn aanwijzingen dat ze daar een minnaar nam, maar belangrijker was haar ontmoeting met Benjamin Constant, neef van D'Hermenches. Ondertussen had ze anoniem *Lettres neuchâtelaises* gepubliceerd. Neuchâtel lag vlak bij Colombier. Op non-conformistische wijze schreef Belle een herkenbaar portret van de bevolking. Natuurlijk was die er gauw genoeg acheraan wie ze haar grieven moest adresseren. Met Benjamin Constant bleef ze ondertussen corre-

sponderen. Eerst was zij het jonge meisje dat correspondeerde met een oudere wijze man, nu was zij de wijze oudere partij die zich door de jeugd liet prikkelen. Aangezien ze vaak aan hevige hoofdpijn leed, liet ze zich ook door opiumgebruik prikkelen. Constant had daar geen hoofdpijn voor nodig. Of er sprake was van een seksuele verhouding weten we niet. Maar de Dubois' doen net alsof het een verdienste is als het niet zo was. Hun relatie bekoelde, nadat Constant nauwe betrekkingen aanknoopte met de beruchte Madame de Staël. Een zekere intimiteit tussen hen bleef bestaan. Belle nam nog steeds in zijn bijzijn haar bad, al was dat overdekt.

De patriottenstrijd in Nederland en de Franse Revolutie deden Van Zuylen in totaal zeventien pamfletten schrijven. Ze koos niet zonder meer voor de patriotten of voor de revolutionairen, maar ze kon zich vreselijk ergeren aan de adel die niet de onredelijkheid inzag van op niets gebaseerde voorrechten. Zij voelde meer voor een elite die door aard en aanleg de boventoon voert.

In haar roman *Les Trois Femmes* laat Van Zuylen een kamermeisje dat zich makkelijk laat verleiden zeggen, als antwoord op kritische vragen van haar mevrouw als ze weer eens zwanger is: 'Waartoe dient anders al dat lezen van u, als u daarmee niet beter de dingen voorzien kunt dan wij, die er pas aan denken als het te laat is!' Van Zuylen laat hier op humoristische wijze zien dat lezen en schrijven weinig prak-

tisch nut hebben. Toch beoefende ze haar leven lang het geëngageerd schrijverschap. Bijgestaan door twee hartsvriendinnen overleed ze op 27 december 1805. Haar man was zo van streek dat hij de begrafenis niet kon bijwonen.

Hans Renders